

ERNEST HEMINGWAY - STAŘEC A MOŘE

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

dobrodružná novela* (proza, epika); ŽÁNŘ: novela*

Literární směr:

poprvé vydáno r. 1952 ve speciálním čísle časopisu *Time* (napsáno r. 1951 na Bahamách); pozdní období autor. tvorby (poslední dílo); ztracená generace*

Slovní zásoba:

jazyk vypravěče striktně spisovný; monology hl. postavy také spíše spisovné, ale misty hovorové až neispisovné; obecně velmi jednoduchý jazyk, ale přesto bohatá slovní zásoba; výrazy z profesní mluvy (z rybář. prostředí) či cizojaz. výrazy - díky kubánskému prostředí hl. místní výrazy ze španělštiny (*salao* (smolař), *guanós* (palmové listy)) a také odbornější výrazy, zejména druhy ryb (*galanas* (druh žraloka), *albacore* (druh tuňáka)); téměř žádná adjektiva (přídavná jména); občas mírně zastaralé/knižní tvary slov (*tentokráte*)

Stylistická charakteristika textu:

velmi úsporný jazykový styl typický pro Hemingwaye = až novinářská strohost a jednoduchost vět → rychlý spád děje; převažují krátká souvětí; časté precizní vyjadřování tělesných a duševních pocitů a aktuálního rozpoložení hl. postav; zpočátku časté dialogy, později i delší monology hl. postavy; přímá řeč v dialogích i monologizaci, dále tzv. nevlastní přímá řeč* („*Moc už těch obrátek nevydržím. Ale vydržíš! okřikl sám sebe.*“)

Vypravěč:

vypravěčem je autor jako nezávislý vnější pozorovatel děje (vypravěč nevysvětluje, pouze konstatuje); vyprávění probíhá v -er formě

Děj:

starý kubánský rybář Santiago a jeho mladý přítel (chlapec Manolin) loví bez úspěchu → Manolin je na nátlak okolí nucen se Santiagem přestat lovit, Santiago tak na všechnu těžkou dřinu zůstává úplně sám → Santiago se jednoho dne rozhodne vyjet na moře brzy ráno → brzy se vzdaluje od ostatních na otevřené moře → chytí jen malého tuňáka → pomalu ztrácí naději → najednou ucítí velkou rybu, která málem převrhne jeho loďku → rybu je těžké zabít, navíc ho díky své velikosti a síle táhne i s loďkou na širé moře → Santiagovi rychle docházejí síly (sní tuňáka a doplní síly vodou) → soubor s rybou trvá až do rána a po celý další den → konečně se mu ji podaří zabít – zjišťuje, že jde o největší rybu jeho života – je tak velká, že ji musí nechat ve vodě a táhnout ji přivázanou k loďce → zabije 2 žraloky přivábené zabitou rybou, ale ztrácí harpunu i poslední zbytky sil → přesto statečně brání zbytky ryby před dalšími žraloky → zcela vyčerpaný doráží v noci na pláž jen s ohlodanou rybí kostrou → odejde do své chatrče a usne → probudí ho chlapec Manolin → Santiago mu vypráví, co zažil → venku na pláži se mezitím schází dav lidí, kteří obdivují kostru obrovské ryby

Kompozice:

pointa příběhu až v závěru; lineární (chronologická) kompozice vyprávění (děj na sebe časově navazuje); dílo není členěno do kapitol

Význam sdělení (hlavní témata, myšlenky a motivy):

oslava odvaha a nezdolnosti člověka; víra v psychickou i fyzickou sílu člověka; hlavním smyslem života není zisk (resp. zisk není to nejdůležitější); MOTIVY: odvaha, statečnost, obětovnost, odolnost, síla, vášeň, přátelství, soubor, víra

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

Adolf Hitler jmenován německým kancléřem (1933); španělská občanská válka (1936-1939); druhá světová válka (1939-1945); založení OSN (1945); tzv. studená válka – napjatý stav mezi socialistickými a demokratickými mocnostmi (1947-1991); korejská válka (1950-1953)

Základní principy fungování společnosti v dané době:

radost z konce druhé sv. války X psychické následky mnoha lidí; všeobecný strach obyvatel z masivního ozbrojeného konfliktu mezi světovými mocnostmi (USA a SSSR)

Kontext literárního vývoje:

tvorí i další autoři tzv. ztracené generace* – William Faulkner (*Rekviem za jeptišku*) nebo Erich Maria Remarque (*Jiskra života*); obecně probíhá první vlna poválečné literatury (kritika války, očitá svědectví, oslava lidského hrdinství), např. Jan Drda (*Němá barikáda*), postupně přerod do druhé vlny (hlubší, často psychologická analýza dopadu války na lidské osudy); v USA tvoří známý představitel tzv. jižanské prózy – William Styron (*Ulehni v temnotách*), v Evropě třeba neorealismus – Alberto Moravia (*Rimanka*); u nás začínal tvořit Jan Otčenášek (*Plným krokem*); v 50. letech 20. stol. se zejména v USA prosazují tzv. beatníci – skupina kontroverzních autorů (experimenty s drogami, sex, alkohol → neobvyklá díla) (Allen Ginsberg, John Kerouac, aj.); začali se prosazovat také autoři kontroverzních děl – např. Jerome D. Salinger (*Kdo chytá v žitě*)

AUTOR a život autora:

Ernest M. Hemingway (1899-1961) – americký prozaik, **jeden z nejslavnějších spisovatelů všech dob**, nositel Nobelovy ceny za literaturu a **čelný představitel tzv. ztracené generace***; nar. se v Illinois (USA) v rodině lékaře → **odmalicka záliba ve sportech, přírodě, lovu a dobrodružství** (v mládí hrál na violoncello a boxoval) → po SS začal psát pro kansaský list Star → **dobrovolníkem v první svět. válce** (zdravotníkem na italské frontě) → těžce zraněn a silně ovlivněn válečnými hrůzami → po válce zahraničním zpravodajem a začátek vlastní lit. tvorby → setkávání se skupinou amerických intelektuálů kolem Gertrudy Steinové v Paříži (= ztracená generace*) → ve 30. letech odpor proti nástupu fašistů a **osobní účast ve španělské občanské válce** → **v letech 1953 a 1954 oceněn Pulitzerovou a Nobelovou cenou za literaturu** → **dlouhý pobyt na Kubě** a lovecké výpravy do Afriky (zde šťastně přežil leteckou havárii) → r. 1961 pravděpodobně spáchal sebevraždu na zahradě svého domu v americkém Idahu; ZAJÍMAVOSTI: byl vyhlášeným gurmánem a miloval whisky; byl čtyřikrát ženatý a měl 3 děti; je známý zejména svým jedinečným úsporným jazykem, který je typický svou strohostí a jasně danou výstižnou pointou (jako jeden z mála autorů tak de facto vynalezl úplně nový styl psaní); hrdinové jeho děl jsou většinou dobrodružně žijící, silní a stateční muži; ve svých dílech často čerpá z vlastních zážitků

Vlivy na dané dílo:

život na Kubě; láska k moři a rybaření; přítel a kapitán jeho kubánské jachty Gregorio Fuentes (údajný vzor pro postavu rybáře Santiaga)

Další autorova tvorba:

tvoril zejména prózu (romány, novely i povídky), napsal ale i jednu divadelní hru; ROMÁNY: *Fiesta* (o následcích války); *Sbohem armádo* (o první světové válce); *Komu zvoní hrana* (o španělské občanské válce); *Zelené pahorky africké* (o loveckých výpravách v Africe); NOVELY: *Smrt odpoledne*; *Mit a nemit*; POVÍDKY: *Za našich časů*; *Muži bez žen*; *DIVADELNÍ HRA: Pátá kolona* (válečná tematika)

Inspirace daným literárním dílem:

FILM: *Stařec a moře* (film USA; 1958) - režie: Fred Zinnemann, hl. role: Spencer Tracy

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

většina autorovy tvorby včetně tohoto díla je psána do té doby neobvykle strohým, minimalistickým a úsporným jazyk; jedním z hlavních dopadů tohoto díla na světovou literaturu byl právě použitý jazyk - inspirovaly se jím celé generace pozdějších spisovatelů po celém světě, namátkou proslulý americký novinář a autor povídek Raymond Carver, u nás např. Josef Skvorecký nebo Arnošt Lustig

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

na přelomu 40. a 50. let trpěl autor tvůrčí krizí (neúspěšné knihy) → toto dílo znamenalo obrat ve vnímání autora veřejností, hned po vydání bylo velice úspěšné (během 2 dnů se prodalo přes 5 mil. výtisků speciálního vydání časopisu *Time*, ve kterém dílo poprvé vyšlo) → dnes je dílo vnímáno jako nejpopulárnější autorovo dílo a zároveň jedno z nejlepších amerických literárních děl všech dob

Dobová kritika díla a její proměny:

odborná literární kritika dílo oceňovala ihned od jeho vzniku - autora za něj ocenila Pulitzerovou a poté i Nobelovou cenou → poměrně brzy bylo dílo kritiky označeno za novou literární klasiku, a je za ní považováno dodnes

Srovnání s vybraným literárním dílem:

Herman Melville - *Bílá velryba* (další americká literární klasika; díla můžeme srovnat pro jejich velký význam pro svět. literaturu i pro podobné umístění a průběh děje - stíhání obrovské bílé velryby přezdívané Moby Dick rybářskou lodí Pequod; podobný je i přesah díla - zabývá se otázkou smyslu života a neustálou lidskou honbou za stále většími a hodnotnějšími cíly)

“Pohnul jsem s ní,” řekl si stařec nahlas. “Přece jsem s ní pohnul!” Pocítil opět nával mdloby, ale visel na obrovské rybě, co měl síly. Pohnul jsem s ní, opakoval si v duchu. Možná, že teď ji převrátím. **Táhněte, ruce! Držte, nohy! Hlavo, vydrž!** Udělej mi to kvůli! Nikdy jsi mě neklamala. Tentokrát ji převrátím na bok! Když však sebral všechny síly, opřel se do toho o hodně dřív, než ryba propůla kolem člunu, a táhl, div mu svaly nepraskly, ryba se dala o něco strhnout, ale pak vyrovnala a plula pryč. “Rybo,” oslovil ji stařec. “Rybo, vždyť stejně umřeš. **Musíš přitom zabít i mne?**” Takhle nic nedokážu, napadlo ho. Měl v ústech příliš vyschlo, aby promluvil nahlas, ale pro vodu teď nemohl sáhnout. **Musíš ji dostat po bok lodky tentokráte, umiňoval si v duchu. Moc už těch obrátek nevydržím. Ale vydržíš! okřikl sám sebe. Vydržíš to do nekonečna.**

Figury a tropy: FIGURY: apostrofa* („*Táhněte, ruce! Držte, nohy! Hlavo, vydrž!*“), řečnické otázky - tj. otázky položené bez záměru dostat na ně odpověď („*Musíš přitom zabít i mne?*“), inverze - tj. zastaralý slovosled ve větách; TROPY: mnoho personifikací* (hl. ve vztahu k rybě), hyperbola - tj. zveličování skutečnosti („*Vydržíš to do nekonečna.*“); dále přirovnání* a metafory*

Prostor a čas: kubánské pobřeží u Havany - rybářská vesnice, pláž a přilehlé moře; děj se odehrává během 3 dnů v 1. polovině 20. stol.

novela - próza spíše kratšího rozsahu; většinou se zaměřuje na jeden zcela jasný, ale i přesto poutavý příběh; typická je závěrečná pointa **ztracená generace** - skupina amerických prozaiků, kteří se většinou přímo účastnili 1. sv. války (ta většinou zničila jejich ideály a silně ovlivnila jejich tvorbu po tematické stránce, včetně jejich života a psychiky); PŘEDSTAVITELÉ: John Steinbeck, Ernest Hemingway, Francis Scott Fitzgerald, Erich Maria Remarque, William Faulkner nebo Gertrude Steinová, která je považována za autorku názvu “ztracená generace” **apostrofa** - oslovení někoho/něčeho jiného, než publika - nepřítomné osoby, neživé věci,... **personifikace** (zosobnění) - přikládání lidských vlastností neživým objektům (věcem), přirodním a abstraktním jevům, živočichům či rostlinám **přirovnání** - srovnání vlastností dvou subjektů na základě jejich podobnosti (např. je chytří jako liška), často využívá nadsázku (vědomé přehánění) **nevlastní přímá řeč** - graficky nevyznačená varianta přímé řeči (V koutě se zvedl mladík s oholenou hlavou: Haló, učitelé, zavolal na přícházejícího. Co víš o anarchismu?) **metafora** - přenesení významu na základě vnější podobnosti (zub pily, kapka štěstí,... - zub nemá s pilou nic společného, ale podobá se tvaru hrotů na pile; kapka = trochu)